

Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ա. Ի. ԵՏԱՐԵՐ

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

ԱԶԳԱՅԻՆՔ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՔ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՆԱԽԱԿԱՆ ԴՊՐՈՅՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

Եթիկնք ասկէց առաջ թէ մեր ազգին ուսումնական կրթութիւնը պէտք է սկսի նախնական դպրոցներուն բարեկարգութենէն, եւ փոքր իշատէ հասկըցողիկնք այս բարեկարգութեան ինչ աստիճանի պակաս լինելը սովորական դպրոցներու մէջ: Այժմ տեսնեմք թէ գլխաւորապէս որ բաներն են որ կրնան դպրոց մը բարեկարգ ընել:

Նախ այս գիտնալու է որ մեր խօսքը այն տեսակ մեծ եւ փոքր դպրոցներու համար չէ՝ ուր որ աշակերտք ոչ միայն ուսում կառնուն:

այլ եւ կերակուր կուտեն ու գիշեր ցորեկ կրնակին, անոնք եթէ չունենան իրենց համար հաստատուն ու իմաստուն կանոնադրութիւն ու կարգաւորութիւն մը, ոչ միայն շուտով կ'իսայտառակուին, այլ եւ շատ չեն գիմանար՝ կ'իսկուին: Մեր խօսքը այն փոքր դպրատանց համար է որ գրեթէ ամէն տեղ՝ ամէն քաղաք կ'գտնուին, եւ ամէն մարդ, հարուստ՝ աղքատ, իւր զաւակը անպատճառ անոնց մէկուն մէջ կ'զնէ որ գոնէ հայերէն կարդալ գրել մը սովորի. ըսել է թէ ասոնց վրայ է մեր բոլոր ազգին ընդհանուր ուսում:

նառութեան յոյսը, ուստի եւ արժանի են մեծ մտադրութեան եւ բարեկարգութեան:

Ազգային նախնական դպրոցներուն մէջ ընդհանրապէս երեք բան կ'պահւի. ա) ոճ դասառութեան, բ) ճիշդ կանոնադրութիւն, եւ գ) օգտակար գործադրութիւն պատժոց եւ վարձուց: Քանի որ այս պակասութիւնները մեր դպրոցներէն չվերնան, ոչ երբէք կարելի պիտի լինի անոնցմէ այն օգուտները քաղել՝ ինչ որ ծնօղք կ'սպասեն: Տեսնեմք թէ ինչպէս:

Եւ նախ դասառութեան ոճին վրայ խօսիմք: — Դասառութեան ոճը այն ատեն աղէկ ու գովելի է՝ երբոր տղան անով քիչ ատենէն առաջ կերթայ սովորած բաներուն մէջ, սովորածը չմոռնար, եւ սովորելիքներուն դիւրութիւն կ'լինի: Մինչեւ ցայժմ սակաւաթիւ են յոյժ այն դպրոցները, ուր որ հին պակասաւոր ոճը մէկդի դրուած ու նոր դասառութեան ոճը մտած լինի. անոր համար է որ պնակ, քերական, հեգերէն, սաղմոս կարգալը դեռ ամէն տեղ հաստատուն սովորութիւն է, եւ շատ տղայոց ուսման ընթացքը ասոնցմով կսկսի ու կ'վերջանայ, վասն զի իրեք չորս հինգ տարի ալ կ'քըշէ: — Ախա՜ս այն տղայոց անցուցած պարապ ժամանակին:

Պնակէն սկսեալ մինչեւ կտակարան ու նարեկ տալը տղայոց ձեռքը՝ ինչ բանի համար է. — ոչ ապաքէն անոնց անսխալ ու համարձակ կարգալ սովորեցնելու համար: Արդ ինչպէս կ'լինի որ եւրոպական ոճով բռնուած դպրոցներուն մէջ այդ անսխալ ու համարձակ կարգալ սովորիլը քանի մը ամիս միայն կտեւէ, եւ միայն մեր ու Տաճկաց դպրոցներուն մէջ տարիներու կկարօտի: Դնեմք թէ տաճկական լեզուին կարգացմունքը դժուար լինելուն պատճառաւ՝ անոր աւելի ժամանակ անցնելը հարկաւոր լինի. բայց հայերէնին կարգացմունքը ինչ դժուարութիւն ունի որ այդքան ժամանակ կորսուի անոր համար: Այբուբենը թէ որ աղէկ ոճով սովորեցուի տղայոց, մէկ շաբաթէն աւելի ժամանակ անցնել ամենեւին հարկաւոր չէ՝ գրեթէ անոնց ճանչցնելու համար: Յետոյ

ա խ չ . . , ա ժ ճ ո . . , ք ե ն ա յ ր բ ա . . , եւ անոնց ետեւէն եկող միավանկ ու բազմավանկ բառերը կարգացնելու համար, եւ մինչեւ աշխատողականացը սովորեցնելու համար՝ միայն մէկ ամիս ժամանակը բաւականէն ալ աւելի է. Ի՞նչ կըսեմ մէկ ամիս. վարպետ վարժապետը՝ տղուն այբուբենը ճանչցնելէն ետքը կրնայ իսկոյն դիմացը ս'ը եւ իցէ գիրք դնել որ կարգայ, ու առաջ՝ օրը մէկ երեսի չափ, յետոյ երկու երեք չորս երես կարգացնէ որ տղուն գրավարժութիւնը բացուի: — Ո՞ւր կ'մնայ այնուհետեւ հեգերէնը, խղեսցուք՝ իրեն արարողութեամբը, մեծ սաղմոսը, Տեաւալենը, Դործք առաքելոցը, Նարեկը . . . Անոնք կ'մնան իբրեւ մեծի եւ փոքու ըստ ժամանակին կարգալու, ազօթք ընելու հարկաւոր պատուական գրքեր, բայց ոչ թէ իբրեւ տղայոց ձեռքը քաշ բերելու ընթերցարաններ ու դասատեարակներ:

Կարելի է որ հարցնէ մէկը զարմանալով թէ ինչպէս կարելի է արդեօք այդ հրաշագործութիւնը. ինչպէս կարելի է առանց Նարեկի ու Սաղմոսի չըսեմ՝ նաեւ առանց քերականի ու հեգերէնի կարգալ սովորեցնել տղայոց: — Ասոր հնարքը շատ տեսակ է. բայց մեք մէկը միայն դնեմք այս տեղ:

Վարժապետը կառնու կարգալ սկսելու տղաքը, կ'կեցնէ սեւ տախտակին դիմացը. ինքը կաւիճով կգրէ առաջ 8 կամ 12 գիր՝ խոշոր ու մաքուր ձեւերով՝ որչափ կարելի է սպի գրերուն նման, ա, բ, գ, եւ այլն. յետոյ անունները բարձր ձայնով կ'հնչէ քանի մը անգամ, տղոցն ալ կարգալ հնչել կուտայ, մինչեւ որ ամէնն ալ անսխալ հնչեն ու ձանչնան: Անկից ետքը՝ առանց տախտակին վրայի գրերը սրբելու՝ կուտայ տղոցը ձեռքը Բնօրացարանը, կամ ս'ը եւ իցէ գիրք, ու կ'հրամայէ որ այն տախտակին վրայի ձեւերը դըրքին մէջ դնեն ու իրեն ցուցնեն. եւ այսպէս առաջին դասէն 12 առաջին գրերը կը ձանչնան հինգ վեց աշակերտք միանգամայն. իսկ երկրորդ՝ կամ շատ շատ երրորդ դասէն՝ բոլոր տառերն ալ պէտք է որ անպատճառ սովորին ու ձանչնան: — Նոյն կերպով

կգրէ ու կսովրեցընէ վարժապետը նաեւ վանկերը: այսինքն բեն այբ՝ թա, այբ բեն՝ աբ, այբ զա գիմ՝ ազգ կապելը, քանի մը դասով, եւ այնուհետեւ տղուն ձեռքը ինչ գիրք ալ տրուի՝ կրնայ կարգալ, իհարկէ առաջ ծանր, եւ հետ դհեաէ շուտ շուտ:

Այս օրինակով յուսամք թէ ըստ բաւականին կհասկըցուի թէ մեր ազգային դպրոցներուն մէջ ամէն բանէ առաջ բարեկարգելիքը դասառութեան ոճն է: Բայց այս եւս դիտելու արժանի պարագայ է որ վարժապետը պիտի նայի միշտ քանի մը տղու ի միասին դաս տալ, եւ ոչ թէ զատ զատ. ի միասին սովորող տղայք իրարու նայելով՝ բարի նախանձով մը կվառնին, աւելի մտադրութիւն կընեն լսածներուն, եւ առանց ձանձրանալու կսովորին ու միտք կպահեն:

Ահա այս կերպով պիտի սովրեցուի տղայոց նաեւ գիր գրելը: Վարժապետը սեւ տախտակին վրայ կգրէ քանի մը գիր, ու կապըսպրէ աշակերտաց որ իրենք ալ անոր տակը նոյն ձեւերը գրեն. երբոր ըստ բաւականին կնմանցընեն՝ կհրամայէ որ սեւաքարի կամ թղթի վրայ նոյն գրերը ձեւացընեն, ու ամենուն առջեւը անոնց պակասութիւնները կըրուցէ: Այս ոճով տղայք գիր գրելու գրծուար կարծուած արհեստը կրնան մէկ շաբթուան մէջ սովորիլ, թէպէտ եւ միակերպ ու մաքուր եւ անսխալ գրել սովորելու համար ժամանակի կարօտ են:

Թուաբանութեան սկզբունքը սովրեցընելուն ոճն ալ շատ գիւրդին է՝ սեւ տախտակին վրայ սկսելով, եւ շատ տղու իմիասին, եւ ոչ թէ ինչպէս շատը սովորած են՝ պատառ

մը թղթի վրայ ամէն մէկ տղուն թուանշաններ գրել տալով, ու խեղճ աշակերտաց արգէն չհասկըցած բաները աւելի ալ ձանձրալի ընելով անոնց:

Քրիստոնէական սովրեցընելու ոճը սրն է: — Շատ դպրոցներու մէջ բռնուած կերպին նայելու որ լինիմք, նիւթապէս սերտել տալն է տղայոց՝ քրիստոնէականին ամէն մէկ հարցմունքն ու պատասխանները, առանց ամենեւին աշխատելու որ խեղճ տղայք գոնէ իրենց ըսած բառերուն պարզ նշանակութիւնը հասկընան: Դպրոցի մը մէջ երեք տարիէ իվեր կարգացող տղու մը հարցուցինք ատենով թէ ի մտաւն անբանից ինչ ըսել է. տղան առաջ կարմրեցաւ, յետոյ դարձաւ ըսաւ թէ մատուռ, . . . Ո՞ր գիտէ ասոր նման ուրիշ սրբան ծուռ հասկըցողութիւններ կըրտուէին՝ թէ որ վարժապետը ամենեւին թող չտար որ տղայք առանց հասկընալու բան մը սերտեն, եւ այնուհետեւ զիսպանս բառը կապալ հասկըցող, պարսպապանաց բառը խոշոր հասկըցող, հաճի բառը մոլորի հասկըցող, գուք բառը լիւրի հասկըցող տղայք ու մարդիկ շատ չէին գտնուեր:

Աւելորդ կհամարիմք այս տեղ ըսելը թէ քերականութիւնը, պատմութիւնը, աշխարհագրութիւնը եւ ուրիշ ուսմունքները ինչ ոճով սովրեցընելու է. նախ՝ անոր համար որ ասոնց մէջ բռնուելու ոճը աւելի աշխատանքի կարօտ է, եւ երկրորդ՝ անոր համար որ միտք ունիմք ասոնց վրայ ուրիշ ատեն զատ զատ ալ խօսելու: — Առ այժմ՝ յաջորդ յօդուածին մէջ տեսնեմք թէ ճիշդ կանոնադրութիւն ըսածնիս ինչ բան է:

ՏՂՈՅ ՀԱՐԿԱԻՈՐ ԳՐԲԵՐ,

ՆՈՐ ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆ. Աշխարհարաւ, նոր ոճով շինուած, որով տղայք քիչ ժամանակի մէջ կարգալ կսովորին անսխալ եւ առանց դժուարութեան, մեջի բազմաթիւ աղուոր պատկերներն ալ բաւական են գիրնէ գուարճացնելու: Գինն է 50 ղ.

ՆՈՐ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ. Այս Ընթերցարանը շինուած է որ միեւն զմաստ զպրոցներու մէջ գրավարժութեամբ առաջ երբայու համար գործածուած գրաբառ խորին զրբերու տեղը բռնէ. լեզուն աշխարհարաւ լինելով՝ տղայք կարդացածին կհասկընան որով եւ չեն ձանձրանար, մանաւանդ որ Հեղինակը գիրնէ գուարճացընելու համար ամեն ջանք քրած է, աղուոր աղուոր պատմութիւններ, առակներ, խրատներ ու հարկաւոր տեղեկութիւններ ղնելով: Գինն է 1 ղուլլի 50 ղուլլի.